

конференції “Філософські проблеми синергетики: посткласична трансформація наукового знання”). – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2003. – С. 18-25.

Summary

The article deals with the problem of relevancy of the synergetic paradigm for studying of lingual phenomena and processes. Consideration of a language as an open non-linear fluctuating system, which functions and develops according to synergetic principles, promotes formation of a new applied science – synergetic linguistics. The use of synergetic paradigm for language research proves the appropriateness of so-called “non-systematic”, “non-typical” lingual phenomena and processes, determines mechanisms of language supersystem self-organization, gives possibilities for determining the trends of its development.

УДК 811.111:811.161.2]’25

ВПЛИВ КОМУНІКАТИВНОГО ФОКУСУ НА ВИБІР ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ВІДПОВІДНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ АРТИКЛІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ)

Загородня Л.З.

Тернопільський національний економічний університет

Загальновідомо, що кожна мова – це унікальне, специфічне явище. Тому при перекладі з однієї мови на іншу зміст тексту оригіналу передається за допомогою цілої системи перекладацьких відповідностей, що складається з певного мовного матеріалу, який може відрізнятися від оригіналу. У зв’язку з цим виникає потреба у глибшому дослідженні та вивченні засобів передачі змісту оригіналу за допомогою лексичних одиниць, граматичних форм і синтаксичних структур мови перекладу. Проте, окрім лінгвістичних особливостей мови першотвору, при перекладі необхідно враховувати і комунікативний аспект. У мовознавчих працях, присвячених різним аспектам мови, вказується на важливість комунікантів висловлювання, оскільки мовець, описуючи певну ситуацію, розподіляє ролі між його учасниками так, що один з них стає найбільш значимим (центральним) пунктом повідомлення або, згідно теорії фокусу, він опиняється у комунікативному фокусі, у той час як інші перебувають за його межами. Домінуюча роль у повідомленні може належати учаснику, про якого часто згадується у висловлюванні (йдеться про прагматичний пік), або комуніканту, з позиції якого подається інформація (йдеться про фокус емпатії). Як зазначають мовознавці, вибір комунікативного фокусу зумовлює вибір мовних засобів під час побудови висловлювання [25 с. 313]. Тому врахування комунікативного фокусу тексту

оригіналу є актуальним при перекладі, оскільки він може впливати на вибір перекладацьких відповідників. Отже, мета статті – дослідити та проаналізувати вплив комунікативного фокусу на вибір перекладацьких відповідників, зокрема, на вибір засобів передачі значення англійських означеного та неозначеного артиклів українською мовою. Зауважимо, що вивченням прийомів перекладу англійських артиклів займалися багато науковців [9; 18; 22; 31], проте питання перекладу цієї частини мови з позиції комунікативного фокусу не ставилося. У більшості випадків зазначені дослідження здійснювалися з позиції темо-рематичного аспекту [22], значень та функцій англійських артиклів [9; 18; 31].

Оскільки дослідження у статті проводиться з позиції комунікативного фокусу, то, насамперед, доцільно дати визначення згаданим вище термінам “прагматичний пік” та “фокус емпатії”. Змістова сторона терміну “емпатія” (з англійської мови ‘empathy’ – “співчуття”, “співпереживання”) полягає у здатності людини подивитися на світ очима іншої людини, врахувати її позицію. Це, іншими словами, той вихідний пункт, в який поміщає себе мовець, даючи назви іншим об’єктам [19, с. 205]. Проте опис ситуації може відбуватися не лише з точки зору певного учасника, а й з нейтральної позиції. У таких випадках говорять про нульову емпатію. Так, наприклад, у реченні *John hit Mary* (Джон ударив Мері) простежується нульова емпатія, оскільки у ньому відображений об’єктивний виклад подій. Проте у реченні *John hit his wife* (Джон ударив свою дружину) мовець проявляє емпатію щодо Джона, оскільки повідомлення орієнтоване на Джона; ім’я “Мері” у цьому висловлюванні замінене іменниковою групою *his wife* (його дружина). У реченні *Mary’s husband hit her* (Чоловік Мері ударив її) емпатія проявлена щодо Мері, оскільки вона є центром висловлювання, а іменник “Джон” замінений словосполученням *Mary’s husband* (чоловік Мері). Мовець може також проявити емпатію щодо самого себе, так, наприклад: *I hit John* (Я ударив Джона). Слід зауважити, що двох фокусів емпатії у висловлюванні бути не може, інакше зміст речення стає незрозумілим: *Mary’s husband hit his wife* (Чоловік Мері ударив свою дружину) [25, с. 299 – 310].

У висловлюваннях із нульовою емпатією центральним пунктом повідомлення є прагматичний пік. Прагматичний пік – це прагматично найбільш значуща іменникова група у простому реченні, яка може входити у склад як теми, так і реми. Оскільки прагматичний пік відіграє важливу роль у формуванні зв’язного тексту, то його присутність у простому реченні визначається тим, чи можна простежити домінуючого учасника за межами цього речення, наприклад, у висловлюванні *Джон не любить Мері. Він погано до неї ставиться. Одного разу він ударив її* прагматичним піком є іменник “Джон”. У зв’язку із зазначеною особливістю прагматичний пік простежується не у кожному простому реченні, навіть, якщо це речення поділяється на тему та рему [19, с. 116].

Урахування комунікативного фокусу є важливим при передачі класифікаційної функції неозначеного артикля у складі іменникової групи, що займає позицію теми. Як відомо, на початковій позиції стилістично нейтрального речення української мови зазвичай розташовується група підмета на позначення

анафоричного об'єкта. Тому неозначений артикль у складі іменникової групи на позначення згадуваного раніше предмету чи особи, що займає позицію теми речення, не перекладається. Наприклад: *“Presently the tocsin of ‘Clara’ sounded to the world the state of Miss Leeson’s purse. A dark goblin seized her, mounted a Stygian stairway, thrust her into a vault with a glimmer of light in its top...”* [33, с. 17] – *“Незабаром оклик «Кларо!», що пролунав як на сполох, сповістив світ про стан гаманця міс Лісон. Чорний домовик схопив її, підняв по пекельних сходах, кинув у склеп, куди ледь проникало десь зверху тьмяне світло...”* [1, с. 17]. У наведеному вище висловлюванні при перекладі іменникової групи *“a dark goblin”* (чорний домовик) українською мовою використаний нульовий переклад неозначеного артикля, оскільки особа, а саме служниця-негритянка Клара, позначена цією іменниковою групою, згадується у попередньому реченні – *“Presently the tocsin of ‘Clara’ sounded to the world the state of Miss Leeson’s purse”*.

У випадках інтродуктивного використання іменникової групи на початковій позиції речення вживання неозначеного займенника або прономіналізованого числівника “один” як показника об'єктивно-прагматичної неозначеності є обов'язковим прийомом перекладу неозначеного артикля, оскільки його відсутність в українському реченні зумовлює сприйняття відповідного іменника як анафоричного [6, с. 7] або потенційно індивідуального. Проте згаданий прийом перекладу простежується у реченнях із нульовою емпатією та нульовим прагматичним піком (див. нижче приклад 1), а також у деяких реченнях із фокусом емпатії (див. нижче приклад 2, 3): 1. *“A tree exploded in the fire like a bomb”* [29, с. 93] – *“Якесь дерево вибухнуло в огні, наче бомба”* [2, с. 60]; 2. *“Tomorrow he would go into the roaring down-town district and find work. A fur importer had once offered him a place as driver. He would find him to-morrow and ask for the position”* [33, с. 37] – *“Завтра він піде в метушливу ділову частину міста і знайде собі роботу. Один торговець хутром пропонував йому колись місце возія. Завтра він знайде цього торговця і попросить узяти його на те місце”* [1, с. 34]; 3. *“And when a girl in the laundry set down a hot iron on my hand this afternoon I was all the way home making up that story about the Welsh rabbit”* [33, с. 25] – *“А коли сьогодні по обіді одна дівчина в пральні обпекла мені руку праскою, я всю дорогу вигадувала цю історію про валлійські грінки”* [1, с. 27].

У простому реченні *A fur importer had once offered him a place as driver* вищенаведеного прикладу (2) емпатія проявлена щодо особи, позначеної у висловлюванні займенником “he” (він), який входить до складу реми. Позицію теми займає іменникова група *“a fur importer”* (торговець хутром) на позначення вперше згадуваної особи, яка не набуває у реченні потенційної індивідуальності ні внаслідок обмежуючих означень чи своєї граматичної функції, ні контексту: вона не опиняється у комунікативному фокусі у наступних повідомленнях. Тому з метою послаблення потенційної індивідуальності згаданої іменникової групи, яка може виникнути у випадку нульового перекладу неозначеного артикля, в українському реченні вживають прономіналізований числівник “один”. Переклад неозначеного артикля у прикладі (1) із нульовою емпатією та у висловлюванні (2)

із емпатією, проявленою щодо самого мовця, за допомогою неозначеного займенника та прономіналізованого числівника зумовлений тими самими чинниками.

Неозначений артикль у складі іменникової групи, що не позначає анафоричного об'єкта, але є прагматичним піком речення, не перекладається, оскільки за таких умов згадана група набуває потенційної індивідуальності. Так, наприклад, з метою збереження потенційної індивідуальності англійської іменникової групи "a dead leaf" (пожовклий лист), яка знаходиться у комунікативному фокусі, в українському реченні використаний нульовий переклад неозначеного артикля: "A dead leaf fell in Soapy's lap. That was Jack Frost's card" [33, с. 32] – "Пожовклий лист упав на коліна Сопі. То була візитна картка Діда Мороза" [1, с. 28].

Вибір неозначеного займенника в англо-українському перекладі також зумовлюється комунікативним фокусом, оскільки з позиції домінуючого учасника визначається так званий "вид неозначеності" об'єкта [7, с. 16], який і впливає на вибір займенника у перекладі. На основі того, чи відомий / невідомий предмет (особа), про який йдеться у висловлюванні, мовцю / слухачу виокремлюють такі "види неозначеності":

- фіксований, але неконкретизований для мовця елемент визначеної або невизначеної множини як учасника події (іншими словами, мовцеві невідомий об'єкт, про який він повідомляє);
- фіксований, але неконкретизований для слухача елемент множини як учасника ситуації (тобто мовцеві відомий предмет мовлення, але він не вважає доцільним називати його слухачу).

Невідомий мовцю / слухачу предмет (особа) може виокремлюватися із кількох невизначених об'єктів. У таких випадках йдеться про ще один "вид неозначеності", а саме:

- нефіксоване виділення одного з неконкретизованих елементів множини як учасника відповідної ситуації.

Якщо учасник, з позиції якого подається інформація, повідомляє про невідомий йому предмет (особу), то при перекладі неозначеного артикля українською мовою вживають займенник "якийсь" (див. нижче приклад 1) або його безафіксний займенник-синонім "який" (див. нижче приклад 2). Оскільки безафіксним займенникам властива стилістична маркованість, і вони використовуються в українській мові у розмовному стилі, то, відповідно, займенник "який" вживають під час перекладу прямої мови. Наприклад: 1. "Was it from a hotel-guest?" [3, с. 84] – "Хто її написав – **якийсь** пожилець з готелю?" [4, с. 71]; 2. "...I who'd never read anything before but the newspaper and now and then a novel when I heard them talk about it in the studios..." [16, с. 185] – "...я ніколи нічого не читала, окрім газети і вряди-годи **якого** роману, та й то як про нього говорили в студіях..." [14, с. 177]. Неозначений займенник "якийсь" вживається також при перекладі неозначеного артикля у складі іменникової групи, що займає позицію теми у реченні із нульовою емпатією та прагматичним піком, наприклад: "A single

sea bird flapped upwards with a hoarse cry...” [29, с. 161] – “**Якийсь** самотній морський птах пролопотів крилами догори з хрипучим криком...” [2, с. 124]. До неозначеного займенника “якийсь” функціонально наближається займенник “чийсь”, який використовується у перекладі, коли йдеться про посесивність, наприклад: “*Soapy felt a hand laid on his arm*” [33, с. 37] – “*Соні відчув, як **чиясь** рука лягла на його плече*” [1, с. 34].

Якщо згідно контексту об’єкт, позначений іменником з неозначеним артиклем, відомий учаснику, який знаходиться у комунікативному фокусі, то для вираження об’єктивно-прагматичної неозначеності згаданого об’єкта в українському перекладі вживають прономіналізований числівник “один”. Наприклад: 1. “*...and it was really time for me to finish with the traveling art-gallery, for a Sunday paper was trying to find out the source of my paintings*” [3, с. 73] – “*...до того ж мені вже приспів час кінчати зі своєю пересувною галереєю, бо **одна** недільна газета зацікавилася походженням моїх експонатів*” [4, с. 62]; 2. “*I may have spoken to her of an acquaintance who played the piano...*” [3, с. 7] – “*Я почав був щось розповідати про **одного** знайомого піаніста...*” [4, с. 7]. У зв’язку з тим, що прономіналізований числівник “один”, поряд із неозначеністю, позначає одиничність предмета, то його не використовують у випадках, коли український перекладацький відповідник належить до іменників з морфологічною множиною (на кшталт “ворота”, “сани”, “двері”) або коли під час перекладу змінюється числова форма англійського іменника. У таких випадках вживається неозначений займенник “деякий”, наприклад: 1. “*But I want to wear it on a matter of business*” [34, с. 294] – “*Але мені він потрібен для **деяких** серйозних справ*” [11, с. 226]; 2. “*...here and there a smart car, unattended, stood outside a door...*” [35, с. 33] – “*Біля **деяких** дверей стояли шикарні автомобілі*” [15, с. 25].

У випадку нефіксованого виділення одного з неконкретизованих елементів множини як учасника відповідної ситуації при перекладі неозначеного артикля українською мовою вживають семантично неподільне словосполучення “*хтось з / котрийсь з* (у відповідному відмінку) + іменник у формі множини” як синонім займенника “якийсь”; словосполучення “*один з* (у відповідному відмінку) + іменник у формі множини” замість прономіналізованого числівника “один”; неозначені займенники “який-небудь”, “будь-який” у випадках, якщо артикль у реченні оригіналу можна замінити займенником “any” [31, с. 69]; а також означальні займенники “усякий”, “всілякий”, які у деяких контекстах функціонально наближаються до неозначених “який-небудь”, “будь-який” [6, с. 13]. Наприклад: 1. “*...if he touched a friend of mine again I was finished with the lot of them*” [3, с. 223] – “*...якщо він ще хоч раз зачепить **когось із** моїх друзів, хай на мене не розраховує*” [4, с. 186]; 2. “*...but no before he had glimpsed the legs of a savage coming towards him*” [29, с. 283] – “*...та все ж устиг помітити ноги **котрогось із** дикунів, що наближався до нього*” [2, с. 240]; 3. “*For there lay The Combs – the set of combs, side and back, that Della had worshipped for a long in a Broadway window*” [33, с. 5] – “*Річ у тому, що на столі лежали гребінці, набір гребінців – бічні й задній, – якими Делла давно любувалася на **одній** з бродвейських вітрин*” [1, с. 9];

4. “*I may sell one if the right kind of a moneyed idiot sees them*” [33, с. 23] – “*Можє, й пощастить продати один, коли його побачить який-небудь підходящий ідіот з грошима*” [1, с. 25]; 5. “*...we would argue whether it was better to go to one who gave handsome royalties or to another who ‘pushed’ a book for all it was worth*” [36, с. 12] – “*...дискутували, з котрим вигідніше вести справи – зі щедрим а чи з тим, хто платить менше, затє вміє “проштовхнути” всілякі книжки*” [13, с. 30].

При визначенні “виду неозначеності” іменникової групи, перекладач опирається на зміст висловлювання або ситуацію, зображену у тексті оригіналу. Так, наприклад, вибір прономіналізованого числівника “один” при перекладі неозначеного артикля у нижченаведеному прикладі (1) із фокусом емпатії щодо мовця зумовлений словами самого мовця, які вказують на його знання згаданої особи, – *I knew a man* (я знав чоловіка); а вживання займенника “якийсь” у прикладі (2) – прикметником-означенням “strange” (незнайомий): 1. “*I knew a man who worked two years on the brain of an armadillo...*” [28, с. 6] – “**Один** мій знайомий два роки згайнував, щоб вивчити мозок панцерника...” [23, с. 263]; 2. “*He saw her come down the aisle, with Arthur and a strange young man*” [34, с. 206] – “Він бачив, як вона пройшла партером у супроводі Артура і ще **якогось** незнайомого молодика” [11, с. 195]. Якщо з контексту відомо, що у ситуації бере участь декілька предметів чи осіб, то при перекладі неозначеного артикля вживають словосполучення “хтось з / котрийсь з / один з (у відповідному відмінку) + іменник у формі множини”, наприклад: 1. “*A savage raised his hand...*” [29, с. 241] – “**Котрийсь** з дикунів підніс руку...” [2, с. 200]; 2. “*...the Englishman made for a girl on the floor*” [28, с. 219] – “...англієць пішов запрошувати до танцю **одну** з молодих дівчат” [23, с. 321]. У деяких випадках використання згаданих словосполучень у перекладі є індивідуальним рішенням перекладача. Так, наприклад, опираючись на позамовну дійсність, зокрема, на факт, що у Лондоні може знаходитися більше, ніж один ресторан, при перекладі неозначеного артикля у нижченаведеному реченні перекладач використовує словосполучення “один з + іменник у формі множини”: “*...I persuaded a London restaurant to take me on...*” [3, с. 152] – “...наймався на роботу в **один** з лондонських ресторанів...” [4, с. 127]. У випадках, коли “вид неозначеності” не може бути визначений із контексту, вибір українського займенника при перекладі англійського артикля буде довільним і визначатиметься виключно інтуїцією самого перекладача.

У межах згаданої проблеми перекладу слід зазначити, що, окрім так званого оцінно-нейтрального або кванторного значення, яке наближається у значенні до неозначеного артикля, неозначені займенники можуть виступати виразниками суб’єктивно-прагматичної неозначеності, виражаючи додаткові (некванторні, конотативно-емоційні, оцінно-модальні) значення [6, с. 8]. У таких випадках ці займенники вживаються як лексеми, а не квантори. Неозначений займенник “якийсь” як лексема зі значенням “який кількісно наближається до чого-небудь; не більший, ніж щось”, “конкретно, точно не визначений” може використовуватися при перекладі неозначеного артикля, якщо він перебуває у складі конструкцій чи словосполучень, що передають значення невизначеної кількості об’єктів чи

субстанції. Згадане значення, наприклад, притаманне конструкції, побудованої за схемою “a star or two” або “a star or so” (одна чи дві зірки) [8, с. 228]. При передачі значення такої конструкції українською мовою перекладають лише неозначений артикль за допомогою неозначеного займенника “якийсь” та англійський іменник. Наприклад: 1. “*She braved it for a moment or two with an eye full of love and stubbornness...*” [33, с. 25] – “**Якусь мить** вона бадьорилася, дивлячись на чоловіка очима, повними любові й упертості...” [1, с. 27]; 2. “*He was thinking of Burke in the Talos boat going toward the other shore, a mile or so away across the gulf*” [26, с. 121] – “Він думав про Берка, що плув у Голосовому човні до другого берега за **якусь мильо** звідси” [17, с. 115]. Займенник “якийсь” також простежується при перекладі неозначеного артикля у випадку, якщо іменникову групу, яку він оформляє, можна замінити згаданою конструкцією. Проте такий прийом перекладу є факультативним, для порівняння: “*Once she faltered for a minute and stood still while a tear or two splashed on the worn red carpet*” [33, с. 2] – “Завагавшись, постояла **якусь мить** нерухомо, і дві чи три сльози впали на потертий червоний килим” [1, с. 6] // “*Then she heard his step on the stair away down on the first flight, and she turned white for just a moment*” [33, с. 3] – “Невдовзі вона почула його кроки внизу на сходах і **на мить** зблідла” [1, с. 8].

Займенник “якийсь” як лексема у значенні “конкретно, точно не визначений” може використовуватися при перекладі англійського словосполучення “a time”, що означає “певний відрізок часу, довгий чи короткий” [37, с. 1251], наприклад: “*For a time, that explanation took the edge off my fears*” [38, с. 36] – “Батькове пояснення на **якийсь час** розвіяло мій страх” [21, с. 19].

Використання лексеми “якийсь” чи “який-небудь” зі значенням “хоч який-небудь; невеликий, незначний; мінімальний” при перекладі англійського неозначеного артикля може бути зумовлене змістом самого висловлювання. Так, наприклад, англійське речення “*I don't think he's ever sold a picture*” [36, с. 68] передає припущення мовця у тому, що відомий йому митець не продав жодної (будь-якої) своєї картини. Для передачі цього значення при перекладі неозначеного артикля “a” використаний займенник “якийсь”, а точніше його синонім “який”, у значенні “хоч який-небудь”: “*Навряд чи він продав яку з картин*” [13, с. 85]. Наведемо ще декілька подібних прикладів: 1. “*Maybe I would, if I'd thought I had a chance at an election*” [28, с. 5] – “Можє, я й сховався б, якби міг подумати, що маю бодай **якісь** шанси” [23, с. 263]; 2. “*It may be that some people have a strong suspicion who the culprit is...*” [16, с. 295] – “Можє, в декого і є **якісь** підозри, хто злочинець...” [14, с. 279]; 3. “*Had I a chance?*” [38, с. 225] – “Та чи є в мене **які-небудь** шанси?” [21, с. 219].

Ще одним лексичним засобом передачі значення англійського артикля українською мовою є присвійні займенники.

У певних випадках англійські присвійні займенники можуть послаблювати своє категоріальне (лексичне) значення і виступати як детермінанти, наближаючись у функції до артикля. Згадані випадки обмежені невеликою групою іменників на позначення частин тіла, конкретних предметів особистого

користування, майна та інших речей, що є власністю особи (осіб); а також певною структурою речення, а саме наявністю у висловлюванні співвіднесеності присвійного займенника із підметом речення [12, с. 27]. За таких умов в англійському висловлюванні можна простежити вживання артикля замість присвійного займенника. При перекладі такого артикля українською мовою вживають присвійний займенник (див. нижче приклад 1) або використовують нульовий переклад артикля (див. нижче приклад 2), якщо вживання присвійного займенника у тексті перекладу є тавтологічним, і за нормою української мови цей займенник є частиною імпліцитного смислу перекладеного висловлювання. Наприклад: 1. *'It's that star', explained Miss Leeson, pointing with a tiny finger* [33, с. 18] – “*Це он та зірка*”, – пояснила міс Лісон, показуючи **своїм** маленьким пальчиком [1, с. 18]; 2. *“Mr. McCaskey was scooping turnips out of his vest with a crooked forefinger, and his lady was wiping an eye that the salt of the roast pork had not benefited”* [33, с. 13] – “*Містер Мак-Каскі зігнутиим пальцем зчищав із своєї жилетки тушковану ріпу, а його дружина витирала сльози на очах, бо туди попала сіль із смаженої свинини*” [1, с. 13].

Слід зауважити, що займенник “свій”, поряд із “мій”, “наш”, “твій” тощо, вживається для вказівки на належність, відношення предмета до особи, що є логічним суб’єктом, у інших випадках використовуються тільки форми “мій”, “наш”, “твій” тощо [20, с. 39]. Вибір українського присвійного займенника у перекладі визначається учасником, що опиняється у комунікативному фокусі. Так, наприклад, при перекладі означеного артикля у нижченаведеному реченні українською мовою вжитий займенник “свій”, оскільки згаданий у реченні предмет належить логічному суб’єкту, який, до речі, є також прагматичним піком повідомлення: *“...Robert Jordan now with the watch where he could see it again...”* [32, с. 411] – “*...Роберт Джордано повернувся так, щоб знову бачити свого годинника...*” [24, с. 437].

Для присвійних займенників української мови характерним є не тільки власне присвійне, а й інші значення, що можуть виявлятися у них по-різному і залежати від текстуальних умов [20, с. 40]. Так, українські займенники часто набувають своєрідного значення, зближуючись з дієприкметником “згадуваний” (“той, що в цей момент є предметом розмови”). Тому вони використовуються при перекладі означеного артикля, який оформляє іменникову групу на позначення частин тіла, конкретних предметів особистого користування, майна, яка входить до складу реми і перебуває під фразовим наголосом. При цьому іменники, що позначають власника предмета і предмет, не завжди вживаються у тому самому реченні. Слід зауважити, що передача значення англійського артикля за допомогою присвійного займенника у тексті перекладу у зазначених випадках є обов’язковою, інакше зміст перекладеного речення є невиразним. Наприклад: 1. *“Up the carpeted ladder she crawled at last and opened the door of the skylight room”* [33, с. 19] – “*Нарешті вона доплентала по вкритих доріжкою крутих сходах до горища і відчинила двері своєї кімнати*” [1, с. 20]; 2. *“While the mistress of the home is gradually subsiding from the first stage to the second, take a look at the home”* [33, с. 1] –

“Поки господиня переходить поступово від першої стадії до другої, огляньмо її господу” [1, с. 5]; 3. “Beautiful combs, pure tortoiseshell, with jewelled rims – just the shade to wear in **the** beautiful vanished hair” [33, с. 5] – “Чудові гребінці, справжні черепахові, прикрашені по краях дрібними коштовними каменями, і саме того відтінку, що пасував би до її волосся” [1, с. 9].

У зв'язку з тим, що займенник “свій” може вказувати на належність будь-якій особі і навіть предмету, його зв'язок з тією або іншою особою взагалі слабший, ніж в інших присвійних займенниках. Цим зумовлюється те, що він може вживатися поза зв'язком з конкретною особою, виражаючи загальне значення належності (відношення) стосовно будь-якої особи, мати узагальнено-особове присвійне значення, його використовують при перекладі неозначеного артикля в узагальнено-особових і неозначено-особових реченнях. Наприклад: 1. “It’s terrible, isn’t it, to watch **a** child suffering?” [3, с. 148] – “Тяжко дивитися на муки **своєї** дитини, правда ж?” [4, с. 124]; 2. “...you turn away in horror from killing **a** fellow-man” [3, с. 29] – “...з жахом одвертаєтесь од знищення **своїх** ближніх” [4, с. 26].

Найбільш типовим для українських присвійних займенників є значення присвійно-відносне. Суть його полягає у тому, що займенники вказують на ознаки, що виявляються через різні відношення між особами і предметами (родинні, територіальні, професійні, керівні тощо). Найчастіше такі займенники виступають при іменниках на позначення: родинних та подібних до них понять (батько, сестра, сват); людей за спільністю щодо місця роботи, навчання, проживання (сусід, земляк, співробітник); людей за професією, посадою, соціальною ознакою (керівник, директор, командир); осіб за характерним відношенням їх до інших (друг, ворог, суперник); певних угруповань людей, виробничих колективів тощо (бригада, команда). Оскільки йдеться про відношення між особами і предметами, то український текст вимагає упорядкування цих відношень за допомогою присвійних займенників, наприклад: 1. “That very evening I came across her at a party at **a** friend’s house” [27, с. 211] – “Того самого дня ми зустрілися на вечірці в одного **мого** приятеля” [10, с. 4]; 2. “We can’t afford to find anything damaging against **an** ally” [30, с. 41] – “Ми не можемо дозволити собі знайти що-небудь, що компрометувало б **наших** союзників” [5, с. 23]; 3. “Golz, he thought in mixture of horror and exultation as a man might feel hearing that **a** business enemy had been killed in a particularly nasty motor accident...” [32, с. 450] – “Гольц, думав він із тим змішаним почуттям страху і тріумфу, яке переймає людину, котра почула, що її конкурент загинув у жахливій автомобільній катастрофі...” [24, с. 467].

Присвійні займенники можуть використовуватися в англо-українському перекладі як факультативний прийом перекладу для створення певних стилістичних ефектів. Наприклад, у значенні першої особи однини займенник “наш” співвідноситься з авторським “ми” й використовується для зближення автора оповіді з читачем: “I pray you let **the** drama halt while Chorus stalks to the foot-lights and drops an epicedian tear upon the fatness of Mr. Hoover” [33, с. 18] – “Дозвольте на якийсь час припинити хід **нашої** драми, поки Хор підійде до рампи і проллє елегійну сльозу на гладку комплекцію містера Гувера” [1, с. 18]. Займенник

“наш” використовується в узагальненому значенні, коли мовець говорить від імені певного класу чи від імені всього народу країни. У деяких випадках його вживають у перекладі, наприклад, у ситуації, коли домінуючий учасник порівнює предмети чужої країни із предметами, вживаними на його батьківщині, проте такий прийом перекладу є індивідуальним рішенням перекладача, наприклад: *“That looks like a good soda-fountain...”* [30, с. 35] – *“Схоже на **наші** кіоски, де продають содову воду”* [5, с. 17].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити такі висновки. Урахування комунікативного фокусу є важливим при перекладі англійського неозначеного артикля у складі іменникової групи, що позначає вперше згаданий об’єкт і займає позицію теми речення. У випадку нульового комунікативного фокусу значення артикля передається за допомогою українського неозначеного займенника “якийсь”, нульовий переклад неозначеного артикля у таких ситуаціях зумовлює сприйняття відповідного іменника як анафоричного або потенційно індивідуального. У висловлюваннях із фокусом емпатії щодо третьої особи чи самого мовця неозначений артикль у перекладі передається за допомогою неозначених займенників або прономіналізованого числівника “один”, якщо іменникова група не набуває потенційної індивідуальності внаслідок контекстуальних чи дистрибутивних чинників. Якщо іменникова група, що входить до складу теми, є прагматичним піком речення, то неозначений артикль у її складі українською мовою не перекладається. Вибір неозначеного займенника у тексті перекладу визначається знанням/незнанням домінуючого учасника певного предмету чи особи. Використання українських неозначених займенників при перекладі неозначеного артикля як детермінантів слід відокремлювати від їх вживання як лексем. Як лексеми згадані займенники використовуються у тексті перекладу для передачі різних додаткових значень.

Присвійні займенники в українському перекладі вживаються для передачі не тільки власне присвійного, а й узагальнено-особового присвійного та присвійно-відносного значень. Вибір українського присвійного займенника у перекладі визначається учасником, що опиняється у комунікативному фокусі. Присвійні займенники можуть також використовуватися в англо-українському перекладі як факультативний прийом перекладу для створення певних стилістичних ефектів.

Серед перспективних напрямків досліджень можна зазначити дослідження впливу комунікативного фокусу на вибір перекладацьких відповідників при перекладі різних частин мови, а також різних синтаксичних та граматичних структур англійської мови на українську.

Література

1. Генрі О. Останній листок: [оповідання] / Генрі О.; [пер. з англ. М. Дмитренка, Ю. Іванова, О. Логвиненка, В. Мусієнка, М. Рядової, Т. Тихонової, М. Тупала]. – К.: Молодь, 1983. – 224 с.
2. Голдінг В. Володар мух: [роман] / Вільям Голдінг; [пер. з англ. С. Павличко]. – К.: Основи, 2000. – 254 с.
3. Грін Г. Комедіанти: [роман] / Грехам Грін. – М.: Менеджер, 2003. – 336 с. – (Першотвір).
4. Грін Г. Комедіанти: [роман] / Грехам Грін; [пер. з англ. П. Шарандака]. – К.: Радянський письменник, 1969. – 270 с.
5. Грін Г. Тихий американець; Наш резидент у Гавані: [романи] / Грехам Грін; [пер. з англ. І. Коваленка, П. Шарандака]. – К.: Вища школа, 1984. – 352 с.
6. Дудко І.В. Семантика і функціонування неозначених займенників у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.В. Дудко. – К., 2002. – 24 с.
7. Дудко І. Неозначені займенники / І. Дудко // Дивослово. – 2002. – №5. – С. 16 – 18.
8. Есперсен О. Філософія граматики / Отто Есперсен; [пер. з англ. Б.А. Ильиша]. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 408 с.
9. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 448 с.
10. Крісті А. Дельфійський оракул: [детективні оповідання, повість] / Агата Крісті; [пер. з англ. М. Дмитренка, Н. Дроботун, А. Євси, В. Мусієнка, О. Парунова, Ю. Романовської, М. Соколиця]. – К.: Всесвіт, 1992. – 224 с.
11. Лондон Д. Мартін Іден: [роман] / Джек Лондон; [пер. з англ. М. Рядової]. – К.: Молодь, 1973. – 336 с.
12. Метакса В.Д. Семантико-синтаксическая характеристика притяжательных местоимений в современном английском языке: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / В.Д. Метакса. – М., 1974. – 30 с.
13. Моем С. Місяць і мідяки; На жалі бритви: [романи] / Вільям Сомерсет Моем; [пер. з англ. О. Жомніра; А. Муляра, О. Мокровольського]. – К.: Дніпро, 1989. – 574 с.
14. Моем С. На жалі бритви: [роман] / Вільям Сомерсет Моем; [пер. з англ. А. Муляра]. – К.: Дніпро, 1970. – 310 с.
15. Моем С. Радощі життя, або сімейна таємниця: [роман] / Вільям Сомерсет Моем; [пер. з англ. В. Легкоступа]. – К.: Радянський письменник, 1970. – 174 с.
16. Моем С. Острие бритви: [роман] / Сомерсет Моем. – М.: Менеджер, 2004. – 320 с. – (Першотвір).

17. Олдрідж Дж. Твори: [роман, оповідання] / Джеймс Олдрідж; [пер. з англ. П. Соколовського, В. Гнатовського]. – К.: Молодь, 1974. – 336 с.
18. Олікова М.О. Теорія і практика перекладу: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / М.О. Олікова. – Луцьк: Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2000. – 170 с.
19. Падучева Е.В. Высказывание и его соотносительность с действительностью. Референциальные аспекты семантики местоимений / Елена Викторовна Падучева. – М.: Наука, 1985. – 272 с. – (Библиотека филолога).
20. Сич В.Ф. Присвійні займенники / В.Ф. Сич // Українська мова і література в школі. – 1982. – №2. – С. 39 – 43.
21. Сноу Ч.П. Пора сподівань: [роман] / Чарльз П. Сноу; [пер. з англ. М. Тупала, Д. Стельмаха]. – К.: Дніпро, 1987. – 376 с.
22. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / Андрей Венедиктович Федоров. – Москва: Мир, 1994. – 304 с.
23. Фіцджеральд Ф.С. Великий Гетсбі; Ніч лагідна: [романи] / Френсіс Скот Фіцджеральд; [пер. з англ. М. Пінчевського]. – К.: Дніпро, 1982. – 472 с.
24. Хемінгуей Е. Фієста; По кому подзвін: [романи] / Ернест Хемінгуей; [пер. з англ. М. Пінчевського]. – К.: Вища школа, 1985. – 520 с.
25. Чейф У. Данное, контрастивность, определенность, подлежащее, топики и точка / Уоллас Чейф; пер. с англ. С.А. Крысовой // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1982. – Вып. XI. – С. 277 – 316.
26. Aldridge J. The Sea Eagle: [роман] / James Aldridge. – Kiev: Dnipro Publishers, 1973. – 280 p. – (Першотвір).
27. Christie A. Selected Stories: [оповідання] / Agatha Christie. – Moscow: Progress Publishers, 1976. – 336 p. – (Першотвір).
28. Fitzgerald F.S. Tender is The Night: [роман] / Frenzies Scott Fitzgerald. – London: Penguin Popular Classics, 1997. – 392 p. – (Першотвір).
29. Golding W. Lord of the Flies; The Pyramid; Envoy Extraordinary: [роман, повісті] / William Golding. – Moscow: Progress Publishers, 1982. – 496 p. – (Першотвір).
30. Greene G. The Quiet American: [роман] / Graham Green. – Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1963. – 228 p. – (Першотвір).
31. Gudmanyman A.G. Basics of Translation Theory: lecture Synopsis / A.G. Gudmanyman, G.I. Sydoruk. – Kyiv: National Aviation University, 2005. – 96 p.
32. Hemingway E. For Whom the Bell Tolls: [роман] / Ernest Hemingway. – Moscow: Progress Publishers, 1981. – 560 p. – (Першотвір).
33. Henry, O. 100 Selected Stories: [оповідання] / Henry, O. – Chatham: Wordsworth Edition Limited, 1995. – 740 p. – (Першотвір).
34. London J. Martin Eden: [роман] / Jack London. – Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1953. – 434 p. – (Першотвір).

35. Maugham W.S. *Cakes and Ale or the Skeleton in the Cupboard*: [роман] / William Somerset Maugham. – Harmondsworth: Penguin books, 1991. – 203 p. – (Першотвір).
36. Maugham W.S. *The Moon and Sixpence*: [роман] / William Somerset Maugham. – London: Mandarin Paperbacks, 1990. – 220 p. – (Першотвір).
37. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* [Editor J. Crowther]. – Oxford: Oxford University Press, 1995. – 1431 p.
38. Snow C.P. *Time of Hope*: [роман] / Charles P. Snow. – Moscow: Progress Publishers, 1964. – 388 p. – (Першотвір).

Summary

The article demonstrates the importance of considering utterance focus while rendering the meaning of English definite and indefinite articles into the Ukrainian language. The author investigates factors that cause the usage of Ukrainian indefinite pronouns during translation of English indefinite article used in specifying function and the usage of Ukrainian possessive pronouns while rendering the meaning of English definite and indefinite articles. The choice of indefinite and possessive pronouns in English-Ukrainian translation is proved to be influenced by utterance focus and the speaker's empathy.

УДК 801.6 = 111: 81'246.2

PROSODIC COMPONENT IN THE SEMANTICS OF ENGLISH, UKRAINIAN AND RUSSIAN EMOTION TERMS

Julia Zakharova

National Academy of the Security Service of Ukraine

Prosody and paralinguistic features (such as pitch, speech rate, speech loudness, and voice quality) are constitutive elements of speech. However, they have proven to be much harder to define and categorize than other speech components, such as vowels and consonants [5; 45]. This is partly so because, on the one hand, prosodic elements serve to grammatically and pragmatically mark the strings of sounds as distinct classes of utterances (e.g., through prosodic marking of utterances as statements, questions, commands, or threats). On the other hand, many prosodic features (e.g., pitch contours and acoustic characteristics – fundamental frequency, duration, or intensity) are pivotal